

**Univerzita Karlova
Filosofická fakulta
Katedra psychologie**

Hate crimes

Jaroslav Nečas

Praha 2018

Vedoucí práce PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat vedoucí své práce PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D za cenné rady, materiály ke studiu a zejména trpělivost a ochotu kdykoli pomoci. Dále děkuji své rodině, přátelům a zejména L. za psychickou podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7.8. 2018

.....

Jaroslav Nečas

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se věnuje tématu hate crimes. Nejprve vymezuje pojem hate crime, jeho alternativy a možné varianty překladu. Samostatně se věnuje pojmům násilí z nenávisti a hate speech. Dále uvádí charakteristiky pachatele, jeho různé motivace a roli předsudečnosti v jeho konání. V závěru se práce zaměřuje na oběť. Rozebírá její identifikaci, fenomén viktimizace a její specifika v případě hate crimes. Dále práce uvádí modelové skupiny obětí a následně se věnuje situaci v České republice, právy oběti zde a pozici Romů. Návrh výzkumu je zaměřen na porozumění pohledu obětí hate crimes. Výzkum si klade za cíl získání lepšího vhledu do zkušenosti obětí a stanovení hlavních oblastí podpory, které oběti považují za nejpodstatnější.

Klíčová slova:

hate crimes, trestné činy z nenávisti, nenávist, předsudek, viktimizace, pachatel, oběť

Abstract:

This bachelor thesis is focused on the concept of hate crime. At first it defines the term, its alternatives and options of translating it to Czech. Separately, the concepts of hate violence and hate speech are covered. The thesis then describes the perpetrator, his typical form, motives and the role of prejudice in the act of hate crime. Finally, the thesis focuses on the victims of hate crimes and their identification, followed by the victimization phenomenon and its specifics in the case of hate crime victims. Furthermore, model examples of victim groups are described, followed by description of the situation in Czech republic, the rights of victims here and the position of the Roma community. The proposition of research is focused on understanding the victim's point of view. The goal of the research lies in getting a better insight into the experience of the victim and determining the main areas of support the victim regards substantial.

Key words:

hate crimes, hatred, prejudice, victimization, perpetrator, victim

Obsah

1. Úvod

2. Pojem hate crime

2.1 Vznik a definice

2.2 Alternativy pojmy

2.3 Násilí z nenávisti

2.3.1 Hate speech

3. Pachatelé

3.1 Typicky pachatel

3.1.1 Typický pachatel v ČR

3.2 Motivace pachatele

3.3 Psychologické aspekty předsudečnosti a jejího vývoje

4. Oběti

4.1 Identifikace

4.2 Viktimizace

4.2.1 Jedinec

4.2.2 Komunita a společnost

4.3 Hlavní skupiny obětí

4.3.1 Nenávist na základě sexuální orientace

4.3.2 Rasová nenávist

4.3.3 Náboženská nenávist

4.4 Situace v ČR se zaměřením na oběti

4.4.1 Romové

4.4.2 Oběti a právo v ČR

5. Empirická část

5.1 Úvod

5.2 Cíle výzkumu

5.3 Výzkumný soubor

5.4 Výzkumné metody

5.4.1 Dotazník

5.5 Design a administrace

5.6 Způsob zpracování dat

5.7 Etika navrhovaného výzkumu

5.8 Diskuze

6. Závěr

Seznam použité literatury

1. Úvod

Pojem hate crimes, neboli zločiny či násilí z nenávisti, je v současnosti stále velmi nové a zejména u nás nepříliš známé téma. Zjednodušeně se jedná o násilí či trestný čin namířený proti osobě z důvodu její příslušnosti k určité skupině. Nejednotnost překladu však rozhodně nevyovídá o neužitečnosti tohoto fenoménu pro české prostředí. Ačkoli je totiž termín hate crime užíván zejména v anglicky mluvících zemích, podstata jeho obsahu je tématem, které se týká každé společnosti.

Téma hate crimes jsem si zvolil protože úzce souvisí se společensky choulostivými otázkami stereotypů, předsudků a diskriminace. Už samotný fakt, že termín vznikl, ukazuje dle mého názoru na potřebu společnosti po vymezení se vůči dnešní podobě těchto fenoménů. Se stoupajícím důrazem na rovnost a lidská práva je dnešní demokratická společnost stále citlivější na projevy, které tyto hodnoty narušují. Zodpovězení otázky, zda je právě koncepce hate crime tím vhodným způsobem, jak se s nimi vypořádat je otázkou, jejíž zodpovězení je ponecháno na čtenáři.

Hate crimes mohou mít podobu téměř jakéhokoli zločinu. Nevymykají se svojí formou, ale motivací pachatele a dopadem na oběť a její okolí. Proto se budu věnovat v této práci zejména těmto dvěma faktorům. V první kapitole teoretické části se nejprve pokusím poskytnout několik variant vymezení pojmu hate crime a nabídnu některé jeho alternativy. Stručně shrnu obsahový odraz pojmu v českém právu, objasním důležitost pojmu násilí z nenávisti a v závěru se budu věnovat fenoménu hate speech. Druhá kapitola je věnována pachatelům. V jejím úvodu se nejprve pokusím stručně charakterizovat typického pachatele, následně se budu věnovat specifickým motivacím, které jej k činu vedou a dále pak podrobněji rozeberu předsudečnost jakožto důležitý psychosociální prediktor hate crimes. V závěrečné kapitole se zaměřím na oběť. V její obecné části se budu zabývat jednak identifikací obětí hate crimes a problémy s ní spojenými a následně fenoménem viktimizace a jejími specifiky v případě hate crimes. Ve druhé části kapitoly nejprve popíši tři modelové skupiny obětí v prostředí USA, vystihující tři nejčastější zaměření hate crimes a následně se budu věnovat situaci v České republice, právy oběti zde a Romy, jakožto nejčastějšími oběťmi hate crimes u nás.

V empirické části práce představím návrh výzkumu, který je zaměřen na prozkoumání pozice obětí hate crimes. Návrh navazuje na skutečnost, že je v rámci problematiky hate crimes je úhel pohledu oběti stále prakticky neprozkoumán a není tudíž možné dostatečně reflektovat její specifické potřeby. Cílem je stanovení hlavních oblastí podpory, které oběti považují za nejpodstatnější a odhalit potřeby a specifika těchto obětí mimo jiné proto, aby jim mohla být nabídnuta účinnější pomoci. Návrh výzkumu užívá jako metodu polostrukturovaný rozhovor, který jsem pro tento účel vytvořil.

2. Pojem hate crime

Většina zločinů zahrnujících nenávist by legální definici hate crime nenaplnovala. Zároveň většina hate crimes není motivována nenávistí (Gerstenfeld, 2004).

2.1 Vznik a definice

Pojem Hate crime vznikl v USA a ačkoli milníkem v jeho obecnému prosazení bylo přijetí Civil Rights Act v roce 1964, do obecného užití se dostal až později a do prvních zákonů až v 80. letech (Perry, 2001). Gerstenfeld (2004) však poznamenává, že ačkoli v USA, jako v kolébce pojmu hate crim, byly první zákony namířené proti tomuto fenoménu zaváděny již okolo roku 1980 a okolo roku 2000 měly nějakou formu zákonů již všechny státy, rychlé přijetí vedlo k opominutí mnoha okolností a rozporuplnému vnímání veřejnosti ve formě nepochopení, kontroverzí a předsudků (Gerstenfeld, 2004).

Jednotná definice pojmu hate crime není. Většina existujících definic se však v základních bodech shoduje. Nejvíce se pravděpodobně navzájem odlišují ve své šíři. Zatímco většina právních definic vymezuje pojem hate crime značně úzce, odborníci na poli psychologie a sociálních věd směřují spíše k širší definici. K širšímu pojetí směřuje i většina sociálních pracovníků organizací, které obětem těchto činů pomáhají.

Tuto dichotomii vykazuje například i Websterův slovník (2018), který rozlišuje mezi běžnou a právní definicí. Obecně definuje hate crime jako *“jakýkoli z různých zločinů (jako je napadení nebo poškození majetku), pokud je motivován nenávistí k oběti jako členu skupiny (založené na barvě, vyznání, pohlaví nebo sexuální orientaci)”* (Webster, 2018), zatímco právní definice říká,

že hate crime je *“zločin, který narušuje občanská práva oběti a je motivovaný nenávisť k rase, náboženství, vyznání, původu, sexuální orientaci nebo pohlaví oběti”* (Webster, 2018).

Jednu z nejjednodušších definic nabízí Gerstenfeld *„Kriminální akt, který je motivovaný, alespoň z části, skupinovou příslušností oběti.“* (Gerstenfeld, p. 9, 2004).

Příkladem úžeji vymezené právní definice hate crime, jako je například ta, kterou uvádí Hate Crime Statistics Act (Perry, 2001): *„zločin, který vykazuje evidenci předpojatosti, založené na rase, etniku, náboženství či sexuální orientaci“* (Perry, p. 7., 2001)

Naproti tomu na opačném konci spektra jsou definice autorů, kteří s termínem pracují spíše ze sociálního hlediska. Například Perry (2001) definuje hate crimes jako *„mechanismus moci míněný k udržení do určité míry vratkých hierarchií, skrze násilí a výhrůžky násilím (verbálním či fyzickým). Je obecně namířen proti těm, kteří jsou společností tradičně stigmatizováni a marginalizováni.“* (Perry, p.3, 2001).

Do češtiny se termín překládá nejčastěji jako trestný čin z nenávisť. Tento překlad není zcela přesný a existují vůči němu překlady alternativní, jak uvádím v následující kapitole. Herczeg (2008) definuje trestné činy z nenávisť jako *“protiprávní jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu a jeho pohnutkou je apriorní nenávisť pachatele vyplývající z příslušnosti oběti útoku k určité rase, národnosti, etnické skupině, náboženství, třídě či jiné sociální skupině.”* (Herczeg, p. 11, 2008).

V českém právním systému termín hate crime ani termín zločin z nenávisť neexistuje. Herczeg (2008) uvádí, že *“Trestné činy u nichž je motivem rasová, národnostní, náboženská či jiná forma nenávisť je znakem základní, či kvalifikované skutkové podstaty, jsou trestné činy.”*(následující): (Herczeg, str. 12, 2008). Jím uváděné trestné činy lze zjednodušeně rozdělit na **trestné činy, které se samy o sobě podobají pojetí zločinu z nenávisť** - tedy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, hanobení národa, rasy a přesvědčení, podněcování k nenávisť vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, genocidium a podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka a **trestné činy, u nichž je nenávisť znakem kvalifikované skutkové podstaty** - vražda, ublížení na zdraví, vydírání a poškozování cizí věci. Autor sám pak činy dělí ještě na *“trestné činy spáchané v souvislosti s existencí nelegálních skupin, organizací, sdružení nebo hnutí / trestné činy spáchané bez ohledu*

na existenci takových nelegálních skupin” (Herczeg, 2008). Zároveň je možné kvalifikovat násilí motivované nenávistí jako přitěžující okolnost při uložení trestního postihu.

2.2 Alternativy pojmy

Pojem hate crime bývá do češtiny nejčastěji překládán jako zločin z nenávisti, ale existuje mnoho alternativ. Tyto pojmy jsou jak alternativními verzemi překladu, tak výrazy užívanými pro popsání aktů hate crimes obsahově blízkých.

Gerstenfeld (2004) uvádí některé možné alternativní termíny jako: *předsudečné zločiny* (bias crimes), zločiny týkající se občanských práv (*civil right crimes*) či *etnické zastrašování* (ethnic intimidation). V některých případech se hate crimes rovněž svým obsahem překrývají s násilím gangů, politickým násilím, rasovým násilím, terorismem či válkou (Gerstenfeld, 2004). Je otázka, jak nejlépe jasně stanovit mezi těmito pojmy hranici.

Dle Herczega se “v české republice termín zatím termín “trestné činy z nenávisti” nepoužívá. Relevantní dokumenty hovoří o “kriminalitě s extremistickým podtextem” nebo o “trestné činnosti páchané z rasových, národnostních a jiných nenávistných pohnutek.” (Herczeg, p. 10-11, 2008).

Někdy je jako alternativa užíváno pojmu rasové či etnické násilí - jak však poznamenává Kalibová (2011), jsou tyto pojmy nevhodné jednak z důvody ilozorního určení obětí jako příslušníků menšin (obětí může být stejně tak příslušník většiny) a zároveň protože opomíjí jiné formy násilí, které nejsou motivovány etnicitou a rasou - jako je například sexuální orientace.

Kopal (2010) argumentuje, že ani extremismus, ani násilí není vhodným základem pro identifikaci těchto zločinů. Navrhuje inspiraci termínem *zločiny proti lidskosti* a jako chráněnou hodnotu tedy nabízí lidskost. Její výhoda je, že v ní obsažena pozitivní vize, apeluje na svědomí a humanitu, a na pozitivní hodnoty (2010).

Kalibová (2011) představuje z jejího pohledu tři nejdůležitější české pojmy, jakožto překlady pojmů anglických - Předpojaté/předsudečné násilí (bias violence), Etnonásilí (ethnoviolence)

a Násilí z nenávisti (Hate violence). Sama Kalibová označuje pojem Násilí z nenávisti za pro české prostředí nejvhodnější (Kalibová, 2011).

2.3 Násilí z nenávisti (hate violence)

Nejjednodušší je definovat zločiny z nenávisti jako podmnožinu násilí z nenávisti – tedy násilí z nenávisti zahrnuje i takové činy, které nenaplnují skutkovou podstatu trestného činu, svým dopadem mohou být nicméně neméně ohrožující. Kalibová (2011) postupuje opačně a definuje násilí z nenávisti (hate violence) jako *“násilí motivované nesnášenlivostí vůči napadenému z důvodu jeho příslušnosti k definované skupině, která má charakteristický a zpravidla nezměnitelný znak. Tímto znakem může být barva pleti, etnická či národnostní příslušnost, vyznání, sexuální orientace či identita, zdravotní stav, věk, subkulturní příslušnost či příslušnost k sociální skupině.”* a zároveň dodává *“Některé formy násilí z nenávisti jsou postižitelné trestním zákoníkem, hovoříme pak o trestných činech z nenávisti.”* (Kalibová, 2011).

Rozlišení *zločinů z nenávisti* a *násilí z nenávisti* částečně zrcadlí i odlišný způsob sběru dat - zatímco data o zločinech z nenávisti se mohou i přes značnou latenci částečně opřít o oficiální záznamy trestných činů, data násilí z nenávisti ve formě nenaplnující skutkovou podstatu trestného činu jsou většinou získávána dotazníkovou formou přímo od obětí.

2.3.3 Hate speech

Specifickým typem hate crime či hate violence (v závislosti na legislativě daného státu) je hate speech. Hate speech lze definovat například jako *„Slova nebo symboly, které jsou hanlivé/opovržlivé nebo ofenzivní vůči rase, náboženství, sexuální orientaci atd.“* (Gerstenfeld, p. 29, 2004). Právní posuzování hate speech se napříč státy odlišuje nejspíš ještě výrazněji než posuzování samotných hate crimes. Evropská kulturní zkušenost vyústila ve většině států v legislativu vymezující se alespoň vůči některým formám hate speech (ve Spojených státech lze hate speech trestat víceméně jen pokud je „součástí“ jiného porušení zákona – tedy například

rozdíl mezi zapálením kříže na vlastním dvorku a na cizím nebo veřejné nošení černé pásky a veřejná nahota (Gerstenfeld, 2004). I samotné oběti často nevnímají hate speech jako zločin. V výzkumu slovinské LGBT komunity uvedlo jen 53,8% respondentů, že vnímá “insults and name calling” (nadávky a pokřikování) jako zločin. Více jako zločin vnímají “hate speech online” - 60,9% a “hate mail” dokonce 78,7%. “Hate grafitti” - nenávistné grafitti považuje za zločin 67,5% respondentů (Magić, 2014).

Kopal (2010) v souvislosti z hate speech diskutuje problematičnost svobody projevu a hate crimes. Dle něj neopatrné uchopení problematiky nutně vede k omezení svobody projevu. Vymezuje se vůči zahrnutí do projevu násilí z nenávisti neverbální symbol nebo znak. Uvažuje, kde je hranice mezi hrubostí/neurvalostí a násilím z nenávisti (zdvižený prostředníček, zdvižená pravice v opilosti atd.) Zvažuje, zda frustrace z omezení svobody projevu pak není kontraproduktivní a nemůže vyústit v daleko silnější společenský konflikt (Kopal, 2010).

3. Pachatelé

3.1 Typický pachatel

Je sporné, do jaké míry má smysl snažit se vytvořit typický profil pachatele trestných činů z nenávisti. Craig (2002) například namítá, že ačkoli jsou pachatelé z drtivé většiny muži, pocházejí z různých etnických a rasových zázemí a vlastně toho mají jinak pramálo společného. Přesto uvádí, že statisticky je typickým pachatelem teenager nebo mladý dospělý, bílý muž, stojící mimo extremistické organizace, bez kriminálního záznamu a nepochází z výrazně chudého prostředí. Zároveň je u pachatelů hate crimes pravděpodobnější **jednání ve skupině**, vzhledem k tomu, že je takto spáchána celá polovina hate crimes, ale pouze čtvrtina běžných trestných činů (Craig, 2002).

Dle Gerstenfeld většina útočníků vyhledává vzrušení, vytvoření dojmu na své přátele, upevnění sociální role. Není proto možné vytvoření jednotné preventivní strategie, která by byla schopna hate crimes účinně odvracet (2004).

3.1.1 Typický pachatel v ČR

Z výzkumu Štěchové z roku 2001 (data z let 1997-1999) vychází, že z 527 zkoumaných pachatelů rasově motivovaných zločinů z nenávisti bylo 440 pachatelů (83,6%) označeno jako osoby bílé pleti a 83 pachatelů (15,7%) bylo zaznamenáno jako Romové. Z toho u 102 (19,4%) pachatelů bílé pleti byla prokázána příslušnost k hnutí skinheads a u 63,4% nebyla prokázána žádná příslušnost k extrémistické skupině. Tyto informace vycházejí z dat Policie ČR (Štěchová, 2001).

Dle národní zprávy České republiky o zločinech z nenávisti považovalo spoustu pachatelů jako důležitý spouštěč vlastního agresivního jednání alkohol (Kalibová, Walach, Divišová & Kupka, 2017).

3.2 Motivace pachatele

Většina autorů rozlišuje čtyři **základní motivační faktory pachatelů** a tedy i typy samotných hate crimes:

1. Vyhledávání vzrušení

Motiv považovaný za velmi častý až nejčastější (Gerstenfeld, 2004). Většinou se v tomto případě jedná o malou skupinu mladistvých, kteří se prostě nudí a chtějí se zabavit. Členové **nemusi být obzvláště zaujatí proti oběti**, ale následují například bigotního vůdce skupiny. To může být problematické zejména z hlediska prevence těchto činů – jak z hlediska oběti, tak především pachatele. Ve většině z těchto případů (91%) pachatelé opustili své „teritorium“ a vyhledávají oběť na místech, kde předpokládají častější výskyt oběti – například gay bar, synagoga apod. (McDevitt, 2002).

2. Obrana

Při tomto typu hate crime útočník reaguje na chování, které považuje za nežádoucí vniknutí oběti na „své území“, někdy například stačí když černoch vejde do bílé čtvrti. Od předchozího typu se odlišují zejména v tom, že se zde útočník nevydává vyhledávat potenciální oběti, ale zaměří se na oběť, která se mu naskytne. Tento typ představuje celkově asi čtvrtinu zločinů z nenávisti (McDevitt, 2002).

Tento typ útoků může mít rovněž ekonomický podtext ekonomický podtext. Tedy zvláště pokud mají pachatelé pocit, že je oběti ohrožují na pracovním trhu. Levin (1993) uvádí příklad události ve městě Galveston v Texasu v roce 1981. Ve městě rostl počet rybářů, rekrutujících se z řad vietnamských imigrantů a bílí rybáři se domnívali, že je tito imigranti svými neférovými podmínkami vytlačují. Pozvali proto do města Ku Klux Klan, aby jim pomohl vyhnat pro ně nežádoucí Vietnamce, což vyústilo v několikaměsíční kampaň vyhrožování, útoků na nemovitosti a násilí (Levin, 1993).

3. Mise

Nejvzácnější typ hate crime definuje tento zločin jako formu mise. Útočník, který většinou pracuje sám, se rozhodne zbavit svět nějaké pro něj nepřijatelné skupiny. Známým příkladem z poslední doby je případ Anderse Breivika (psychosociální pozadí popsáno například v Neraal, 2018). U tohoto typu hate crime je větší pravděpodobnost možného spojení s organizovanou

hate skupinou (Levin, 1993). K tomuto typu zločinu z nenávisti dochází sice vzácně, ale dopady jsou často daleko ničivější, proto by rozhodně neměly být přehlíženy. Pachatelé tohoto typu činů jsou obvykle psychicky narušení a psychologické aspekty jejich motivace jsou tak pravděpodobně značně odlišné od jiných druhů hate crimes (Gerstenfeld, 2004).

4. Odveta

Dochází k nim v případě, kdy pachatel reaguje na zvěst či fámu, že došlo k útoku či ohrožení jeho vlastní skupiny a rozhodne se pro odvetu. Tento typ odpovídá zhruba osmi procentům spáchaných hate crimes (McDevitt, 2002).

3.3 Psychologické aspekty předsudečnosti a jejího vývoje

Ačkoli se různé definice násilí z nenávisti více či méně liší, v základě se shodují na tom, že v pozadí stojí vždy do větší či menší míry předsudečnost. Proto je zásadní porozumět jejímu vzniku a roli v aktu násilí či zločinu z nenávisti.

Definice **předsudku** je dle Allporta „*vyhýbavý či hostilní postoj vůči jedinci, jakožto členovi skupiny pouze z důvodu příslušnosti k této skupině s předpokladem objektivních vlastností této skupině připisovaných*“ (p. 192, 1954).

Allport (1954) považuje za základní předpoklad předsudečnosti schopnost sociální kategorizace. Ta je dle jeho názoru ale zároveň nutným předpokladem pro orientaci v komplexním sociálním světě a začíná se tak projevovat již ve třech letech (Allport, 1954). Provázání sociální kategorizace a rasových předsudků dále experimentálně ověřil například Cazzato (2018), který jev sledoval ve spojení s in-group/out-group efektem, který je s ním úzce souvisí a z hlediska vývoje jedince je jeho přímým pokračováním (Cazzato, 2018). Učení charakteristik skupiny, ke které děti patří a skupin, ke kterým nikoli, jsou tedy ovlivněny tímto efektem a tříleté děti přejímají první stereotypy vázané na konkrétní skupiny. Allport definuje **stereotyp** jako „*zveličené přesvědčení, asociované s určitou kategorií.*“ Tyto stereotypy mohou být pozitivní i negativní (Allport, 1954, p. 192). Ve třech až sedmi letech dokáží identifikovat svou etnickou skupinu a rovněž vykazují preference této skupiny vůči jiným (Brown, 1995).

Ovšem zdá se, že povaha tohoto jevu se následným vývojem mění. Jak ukazuje Liberman (2018), zatímco děti ve věku tří až sedmi let jasně označují členy vlastní skupiny za více dbalé sociálních norem na rozdíl od členů skupin jiných, děti ve věku sedmi až jedenácti let již obecně daleko méně využívají skupinového rozdělení jako faktoru při posuzování ostatních, ačkoli tento faktor samy za důležitý považují (Liberman, Howard, Vasquez, & Woodward, 2018). Allport (1954) popisuje v něčem příbuzný fenomén. Děti na základní škole často verbálně odmítají out-group členy, jejich chování tomu však neodpovídá (stále se s nimi stýkají), na střední škole se již vyjadřují více korektně, zároveň už ale většinou přejímají společenské předsudky a odmítají out-group členy behaviorálně (Allport, 1954).

Co se týče role rodičů a výchovy na tvorbu předsudků, lze ve výsledcích vědeckého bádání pozorovat značnou heterogenitu, někdy až protichůdnost. Například ve studii provedené v Švýcarsku Pirchio (2018) popisuje, že v důsledku i mírné bigotnosti rodičů konzistentně vzniká implicitní předsudečnost, a to bez ohledu na styl výchovy (Pirchio, Passiatore, Panno, Maricchiolo & Carrus, 2018). Naopak ve své longitudinální studii provedené ve Švédsku Miklikowska (2016) popisuje, že přenos předsudků z rodiče na dítě je silně ovlivněna pocitem vnímané podpory ze strany dítěte, jež lze vnímat přinejmenším jako důležitou komponentu stylu výchovy. Navíc se v této oblasti kromě předpokládanému vlivu rodiče na dítě, projevil i vliv opačný (Miklikowska, 2016) Obě studie se samozřejmě v mnohém odlišovaly, přesto je zářející, že dospěly k tak odlišným výsledkům. Je otázkou pro další výzkum, zda a do jaké míry je například samotná míra předsudečnosti ovlivňována kulturním prostředím.

4. Oběti

Jestli o pachatelích trestných činů platí, že jsou náročně definovatelnou kategorií, o jejich obětech to platí dvojnásob. Charakteristiky obětí se často radikálně liší i v rámci dané perzekuované skupiny, natož mezi členy jednotlivých skupin navzájem. Oběti zločinů z nenávisti a jejich specifika jsou navíc doposud málo probádanou oblastí. Částečně je to dáno relativní neprozkoumaností tématu hate crimes jako takového, avšak v dostupné literatuře se hlavně stále daleko více dozvíme o pachateli.

4.1 Identifikace

Někteří autoři na tuto diskrepanci rovněž upozorňují a pokoušejí se najít možné příčiny. Gerstenfeld (2004) například vymezuje tři základní roviny, které identifikaci obětí hate crimes znesnadňují:

- 1) **Latence hate crimes** – trestné činy z nenávisti obecně trpí velmi nízkou mírou hlášení.
- 2) **Záznamy** – oběti nesedí do „škatulek“ (rasa, náboženství) nebo jich splňují více. Objevují se také hate crimes proti institucím (kostely, synagogy). Soukromé/neziskové organizace sbírají neúplná data, většinou se zaměřují se většinou jen na jednu skupinu a je tu možnost zkreslených dat, která zahrnují i nekriminální aktivity.
- 3) **Metody sběru dat**– nejčastější metodou sběru dat o obětech trestných činů z nenávisti jsou dotazníky, které mohou představovat nereprezentativní vzorek (Gerstenfeld, 2004). Druhý významný zdroj dat jsou soudní spisy (Scheitle & Hansmann, 2016).

Latence hate crimes

Ačkoli je legislativní rámec USA odlišný od našeho, lze se inspirovat ve faktorech, které Gerstenfeld (2004) uvádí jako podporující vysokou **latenci hate crimes**:

- neznalost existence hate crimes zákonů (v našem případě zákonů jím obsahem podobných)
- popření vlastního faktu, že ke zločinu došlo (například při traumatu)

- strach z odvety útočníka
- strach z reviktimizace policií nebo domnění, že hate crimes policii nezajímají
- stud, že jsem se stal obětí hate crime
- kulturní nebo osobnostní přesvědčení, že člověk by si neměl stěžovat na své neštěstí
- strach z násilného coming-outu zejména u homosexuálů
- malá jazyková znalost
- strach z prozrazení u nelegálních imigrantů
- strach z ponechání napospas – pokud jde o postižené, které týrá jejich opatrovník
- neschopnost některých postižených HC nahlásit (Gerstenfeld, 2004).

Záznamy a data

Oficiální data jsou často nedostatečná. Gerstenfeld (2004) uvádí k tomu tématu několik možných příčin. Například americká data jsou především velmi rozdílného objemu i kvality v závislosti na státě i konkrétním okrsku. Při snaze prozkoumat záznamy o hate crimes na jednotlivých policejních stanicích narazila autorka na širokou škálu kvality záznamů, od podrobně vypracovaných, přes neúplné až k zcela chybějícím. Jeden z policistů jí dokonce tvrdil, že v Idahu žádné minority neexistují. Autorka udává několik možných faktorů. Může se projevit odlišný trénink policistů či různý způsob identifikace hate crimes. Mohou se také projevit osobnostní faktory samotných policistů, kteří se mohou vyhýbat hlášení hate crimes například z důvodů komplikovanější administrativy, případně mohou sami trpět předsudky (Gerstenfeld, 2004). To všechno ústí ve velmi nevyrovnaný stav, kdy například v roce 1993 San Francisco nahlásilo 319 hate crimes, zatímco San Jose pouze 27 – přitom se jedná o sousedící města s podobným počtem obyvatel i diverzitou. Rozdílem byla pouze existence jednotky specializované na hate crimes v San Franciscu (Gerstenfeld, 1998).

Alternativní informační základnou mohou být data nezávislých organizací či průzkumů, což má silné výhody i nevýhody. Výhodou je daleko větší šance, že se podaří daný hate crime zachytit. Jak jasně vyplývá ze statistických dat, mnoho osob, které napadení nehlásilo na policii je ochotno se svěřit nezávislé instituci, vůči které mají důvěru, nebo uvést svou zkušenost v průzkumu, i když záleží také na typu napadení (např. Magić, 2014). Například organizaci NAPALC zaměřené na ochranu práv asioameričanů se takto podařilo v roce 2000 zachytit o 40% více nahlášení hate crimes, než oficiálními úřady (Gerstenfeld, 2004)

Sběr dat o obětech v nezávislých organizacích ale komplikuje fakt, že spousta neziskových organizací se zaměřuje na jednu konkrétní skupinu, ne na zločiny z nenávisti obecně, např. Romea. Výjimkou v českém prostředí, která se zabývá zločiny z nenávisti obecně je organizace In Iustitia. Nevýhodou je většinou úzké zaměření dané organizace či průzkumu, jehož zobecnitelnost je sporná. V důsledku charakteru těchto organizací lze rovněž považovat nestrannost sebraných dat za přinejmenším diskutabilní.

Metody sběru dat

Většina dat pochází z dotazníků, které vyplňuje sama oběť (např. Herek, Gillis, Cogan & Glunt, 1997 či Magić, 2014) S dotazníkovými metodami sběru dat se samozřejmě - jak bylo zmíněno již výše - váže několik problémů. U homosexuální populace je to zejména nereprezentativní vzorek, který tvoří spíše sexuálně otevření, měštští, angažovaní a socioekonomicky dobře postavení jedinci. Na druhou stranu se můžeme se tak dostat i k datům nenahlášených trestných činů což může tvořit, jak bylo zmíněno výš, významnou část.

Další zdroj dat bývají policejní zprávy a soudní spisy (např. studie Štěchová, 2002; Scheitle & Hansmann, 2016), která by mohla reprezentovat ucelenější vzorek. Dostaneme se ale pouze k datům nahlášených a právně řešených trestných činů. Herek se snaží tyto problém překonat použitím různých metod sběru dat (Herek, 1997).

Perry (2001) tvrdí, že proti minoritám zaměřené násilí je vlastně mechanismem, jak udržovat marginalizaci těchto minorit. Pokud se ve většinové společnosti objeví strach, že si daná minorita přisvojuje práva či role, které neodpovídají jejich „podřízené pozici“ může být v tomto směru zločin či násilí nenávisti způsobem jak jim „ukázat jejich místo.“ Zároveň to může být v případě postoje k LGBT způsobem jak „dělat gender“ – tedy upevňovat dominantní pozici maskulinity skrze její typizované znaky, jako je agresivita, dominance a heterosexuality (Perry, 2001).

4.2 Viktimizace

“Viktimizací se rozumí proces, ve kterém se člověk, potencionální oběť, stává obětí skutečnou.” (Hofrichter, 2012, p.19). Dle Čírtkové (2008) má viktimizace vždy krátkodobé následky, ve čtvrtině případů následky dlouhodobé. Kromě psychiky i práce, se mohou projevit v intimním vztahu nebo v rámci sociálního prostředí. Čírtková (2008) vymezuje tři faktory viktimizace obětí trestných činů obecně – previktimní osobnost, okolnosti trestného činu a reakce okolí.

Každý člověk má různou míru takzvané vikminosti. Ta se často vyjadřuje matematicky za použitím **indexu viktimnosti**. Ten uvádí počet obětí na deset tisíc obyvatel, či příslušníků konkrétní sociální skupiny za určité časové období (obvykle rok). Dá se to vysvětlit tak, že například, pokud je v České republice za rok spácháno 200 násilných přepadení, index viktimnosti obecné populace je 0,2. U specifických skupin ale stoupá, například u mužských homosexuálů je index viktimnosti je 1,0. Jejich index viktimnosti byl tedy 5x vyšší (reálný příklad z roku 2006) (Řehoř, 2017). Navíc kombinace různých rizikových faktorů může viktimnost ještě víc umocňovat. (Hofrichter, 2012). Index viktimizace se dá také použít jako nástroj, jak zkoumat dynamiku kriminality z pohledu obětí (Biňovec, 2011). Dá se díky němu učinit srovnání mezi různými skupinami, což může být obzvlášť relevantní při budoucím výzkumu rizikových skupin pro hate crimes.

Jiné vyjádření podobného konceptu je **probabilistic exposure**. Dle Gottefersona (in Stárková, 2012) si pachatel nevybírá oběť náhodně. V jeho výběru probíhají určité racionální postupy. U zločinů z nenávisti se dá argumentovat, že část jich bude iracionálních, viz kapitola o vzniku předsudečnosti.

4.2.1 Jedinec

Čírtková (2008) se domnívá, že faktorem, kde se projevuje nejvíce rozdílnost u trestných činů z nenávisti jsou **okolnosti** trestného činu. Valeš je rozvádí do třech hlavních faktorů.

Jednou z hlavních odlišností, které lze u obětí trestných činů z nenávisti pozorovat, že viktimizaci dochází kvůli **fixním charakteristikám oběti**. Jde tedy o vlastnosti oběti, které buď může velmi těžko změnit nebo by vyžadování jejich změny nebylo považováno za etické (například u náboženství). Tento faktor úzce souvisí s obecně **nízkou možností prevence**

trestných činů z nenávisti z hlediska oběti. Prevence z hlediska pachatele a její problematičnost byla zmíněna výše (2010).

Oběť je často vnitřně konfrontována se „zbytečností“ útoku. Útok není zpravidla vyvolán aktivitou oběti, z objektivního pohledu je tedy absurdní. S tím může být spojen **pocit nevyzpytatelnosti** a nemožnosti vyloučit jeho opakování. Často i kdyby oběť chtěla, nemá možnost v preventivní oblasti nic udělat (Valeš, 2010).

Útok často oběťmi vnímán jako **notorietu** – očekávají ho „vždy a všude“. Na jednu stranu pro ně není překvapivý, na druhou stranu jsou neustále vystaveni strachu a ponížení. Například Romové v České republice často vypovídají o každodenní nenávisti (Valeš, 2010). Oba tyto faktory - nevyzpytatelnost a notorieta mohou u oběti významně narušovat základní pocit bezpečí.

I relativně málo vážné zločiny mohou na oběť tedy **silně zapůsobit** (silný strach) a je obzvlášť podstatné, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci ze strany státu (Čírtková, 2008) Díky své podstatě zločiny z nenávisti produkují obzvlášť vysokou úroveň stresu, strachu a úzkosti (Umemoto & Mikami, 2000).

4.2.2 Komunita a společnost

Nebezpečí zločinů a násilí u nenávisti spočívá v šířce jeho dopadu. Viktimizace násilí z nenávisti má **trojí dopad**: bezprostřední (primární oběť), celý terč nenávisti (skupina oběti), pluralistický stát a jeho demokratickou bázi (Čírtková, 2008). Dá se mluvit o různých **typech obětí**, dle míry a formy zasažení trestným činem a o útoku na různé základní hodnoty demokratické společnosti. Způsob dopadu zločinů z nenávisti se dá rozřadit do tří hlavních kategorií – dopad na jednotlivce, na komunitu a na společnost (Hofrichter, 2012; Kalibová, 2010).

Dopad na **jednotlivce**: vytváří primární oběti, osoba, na které byl trestný čin přímo spáchán a byla jím tak poškozena materiálně, fyzicky či emocionálně nebo pozůstali po osobě, která v důsledku trestného činu přišla o život. Tímto způsobem zločiny z nenávisti narušují **Individuální zájem** konkrétního člověka, jehož život, **bezpečí či důstojnost** ohrožuje nebo narušuje (Hofrichter, 2012; Kalibová, 2010).

Dopad na **komunitu**, kterou konkrétní člověk reprezentuje v očích útočníka/celé veřejnosti – odráží neschopnost společnosti tyto komunity ochránit (ostatní členové se mohou cítit ohroženi). Vytváří terciální oběť - blízké sociální okolí oběti (např. sousedé, známí). Zde můžeme tuto kategorii rozšířit na sociální skupinu či komunitu, do které oběť patří (Hofrichter, 2012; Kalibová, 2010).

Dopad na **celou společnost**. Toto násilí narušuje poklidné soužití celé společnosti, je zde zvýšený potenciál eskalace meziskupinového násilí. Zvláště rasové násilí působí nejen na identitu primárních obětí a jejich sociální skupiny, ale často na celou místní komunitu. O případu se mluví v komunitě i mimo. Velkou roli také hrají media - jaký jazyk používají k popisu oběti, pachatele i činu samotného (Hofrichter, 2012; Kalibová, 2010).

Tyto činy v obětech často v celé skupině vytváří strach a touhu se pomstít. Tím se situace dostává do **bludného kruhu násilí**. Tato situace pak má dopad na celé okolí, a dále zvyšuje strach, nenávist a násilí. Štěchová (2011) uvádí případ okolí Matiční ulice v Ústí nad Labem, jako místa, které je touto formou stigmatizováno jako “rasistické hnízdo”. Dodává, že takto mohou být stigmatizována celá města, například Rostock v Německu nebo u nás Písek či Klatovy (Štěchová, 2011). Přijímání hate crime legislativy a zabývání se zločiny z nenávisti tedy odráží zájmy celé společnosti (Kalibová, 2010).

4.3 Hlavní skupiny obětí

Jak je částečně nastíněno v předchozí kapitole, hate crime je fenomén značně kulturně specifický. Každý stát a komunita se do značné míry vymezuje vůči svým vlastním “nepřátelům”. Ač se některé skupiny obyvatel stávají terčem násilí z nenávisti významně častěji, v některých zemích může být například stejná skupina perzekuována z odlišných důvodů.

Zároveň drtivá většina statistik, sledujících tento fenomén, vychází z dat v USA, částečně proto, že (jak bylo uvedeno výše) zde termín vznikl a má zde právní zakotvení. Rozhodl jsem se proto popsat situaci v USA, i s přihlédnutím k faktu, že popsané skutečnosti nebudou zcela globálně zobecnitelné. Obecně lze definovat tři základní charakteristiky, na které jsou hate crimes ve Spojených státech zaměřeny nejčastěji:

- **Rasa či ethnicita**
- **Náboženské vyznání**
- **Sexuální orientace** (Scheitle & Hansmann, 2016).

Každý typ hate crime touto charakteristikou určený, je přitom - jak dále popíšu - převážně zaměřen proti jedné sociální skupině, kterou dále využiji jako modelový příklad. Oběťmi hate crimes v USA dle oficiálních dat z let 2000 až 2002 jsou nejčastěji **afroameričané**. Jsou cílem celé třetiny hate crimes (35,6%), ačkoli představují pouhou osminu obyvatel Spojených států. Následují je **Židé** (12,8%) a nehispanští běloši (10,8%) – ti, ačkoli představují 71,3% populace, jsou na tomto seznamu až na třetím místě. S větším odstupem pak následují hate crimes proti **gayům** (10,7%) – mnohem častější než proti lesbám (2,3%) či homosexuálům obecně a hispáncům (7,7%) (FBI, 2001).

4.3.1 Nenávisť na základě sexuální orientace

U poměru hate crimes motivovaných sexuální orientací lze sledovat konzistentně rostoucí tendenci. V roce 2000 představovaly celých 16% hate crime incidentů, zaznamenaných FBI (Fuller, 2003). Vzhledem k tomu, že hate crimes cílené na homosexuály představují tak drtivou většinu útoků motivovaných sexuální orientací, až jsou tyto dva termíny někdy v literatuře zcela zaměňovány (FBI, 2001), budu se dále popisovat zaměření právě na tuto skupinu.

Homosexuálové

Jak ukazuje Cheng (2013), hate crimes motivované sexuální orientací se z většiny zaměřují na homosexuály muže (Cheng, Ickes & Kenworthy, 2013). Násilí vůči homosexuálům (v USA) patří za jedno z vůbec nejprobádanějších, co se násilí proti minoritám týče. Herek (1997), který patří k nejplodnějším výzkumníkům na tomto poli, například skrze dotazníkové metody odhalil, že **20% respondentů** bylo v uplynulém roce terčem některé z forem zločinu z nenávisťi a dalších 5,5% uvedlo zkušenost s hate crime ve stádiu pokusu. Dále jeden ze čtyř gayů a jedna z pěti leseb byli terčem hate crimes alespoň jednou ve svém dospělém životě (Herek, 1997).

Jelikož ještě v roce 1973 byla homosexualita v DSM oficiálně vedena jako mentální choroba. Je zřejmé, že přijetí homosexuality jako normy je mnohdy ještě stále problematické. Jak již bylo naznačeno, homosexuálové jako skupina jsou v rámci hate crimes zejména v Americe stále

kontroverzní skupinou. Diskriminace homosexuálů na mnoha místech stále zůstává **sociálně akceptovaná**, navíc mnohé **veřejně činné osobnosti zastávají otevřeně homofobní postoje**. Například Albert Walsh, bývalý soudce v Nebrasce veřejně vystoupil proti zahrnutí sexuální orientace do hate crimes práva v Nebrasce slovy: „Homosexuálové a lesby nejsou oběti. Jsou vlivnou a mocnou sociální skupinou“ (Heinzl, 1997 in Gerstenfeld, 2004).

Na různých místech platí **zákazy** manželství, adopce dětí nebo vstupu do armády při otevřené deklaraci homosexuality . Vzhledem k tomu, že mnozí homosexuálové svou orientaci tají a nahlášení násilí, kde je motivem právě jejich orientace může vést k **násilnému coming outu**, mají trestné činy namířené vůči této skupině i na poměry hate crimes vysokou míru latence (Magić, 2014; Gerstenfeld, 2004).

Pokud tedy homofobní postoje zastává mnoho autorit z řad církve i státu, není divu, že se tento trend stále udržuje i ve společnosti, kde je navíc mužská homosexualita stále **silně asociována s AIDS** - více než čtvrtina respondentů se domnívá, že nakažení jen “dostali, co si zasloužili” (Herek, 2002).

Poledním specifíkem, které má ovšem často závažné důsledky je fakt, že homosexuálové bývají narozdíl od většiny jiných perzekuovaných skupin **minoritou i ve vlastní rodině** a někdy jsou tak odmítáni i svými nejbližšími (Gerstenfeld, 2004).

Co se týče specifíků homofobních hate crimes, lze na základě statistických dat usuzovat na některé základní trendy. Gayové bývají cíleni častěji než lesby, nebílí homosexuálové častěji než bílí a výhrůžky nebo fyzické násilí jsou častější než škoda na majetku. Pachatelé jsou jako u ostatních hate crimes většinou mladí muži, ale je zde větší pravděpodobnost útoku ve skupině. K útokům proti gayům častěji dochází na veřejných místech, proti lesbám na soukromých. Procento nahlášených činů variuje od 15 do 46% (Gerstenfeld, 2004).

Vzhledem k vyšší sociální akceptaci homofobních hate crimes jsou homosexuálové také ideálním cílem takových útoků (případ Matthew Shephard). Podle Hereka (2002) hraje v útocích na homosexuály silnou roli také maskulinita a deklarace vlastní heterosexuality. Studenti kteří napadali gaye zároveň skórovali vysoko v hladinách maskulinity, navíc **vysoké procento útoků na lesby má formu sexuálního útoku**. Rovněž u mužů nejistých svou

sexualitou je prý snaha jevit se jasně heterosexuálně (dát najevo opovržení homosexualitou), což více než o vztahu ke gayům/lesbám vypovídá o vztahu k sobě samému (Herek, 2000).

Dle Perry (2001) vnímají útočníci projevy homosexuality jako **narušení genderových rolí**. Gayové v jejich pohledu nejsou „praví muži“, což se projevuje daleko negativnějšími postoji heterosexuálních mužů ke gayům než k lesbám (a anti-gay bias je rovněž daleko častější u mužů). Gayové jsou vnímáni jako slabí a také jako vhodný terč, neboť se očekává, že se nebudou bránit a nebudou čin hlásit. Autorka argumentuje, že se jedná o konzervativní snahu udržet si moc a udržet nastavená pravidla (Perry, 2001).

Kontroverze

Sexuální orientace je bezpochyby v USA nejkontroverznější skupinou, co se týče zahrnutí do ochrany před hate crimes. V některých státech je znát silný odpor i proti samotnému sběru dat týkajících se těchto činů, natož zahrnutí do trestního práva. Například senátor Helms (1998) uvedl k věci zahrnutí hate crimes týkající se sexuální orientace pod takzvaný Hate Crime Statistics Act, že by: *„odsoudil homosexualitu, odmítl ji jako životní styl, odsoudil vládní podporu rozšiřování občanských práv homosexuálů a volal po striktním prosazování státních zákonů proti sodomii“* (Jacobs, 1998).

Gerstenfeld (2004) se domnívá, že tento odpor je tak silný zejména kvůli symbolické rovině hate crimes legislativy – přijetí je bráno jako oficiální přijetí homosexuality. Zároveň je používán argument šikmé plochy ve smyslu „dnes hate crimes legislativa, zítra stejnopohlavní svazky.“ Autorka však rovněž podotýká, že odmítnutí přijetí této legislativy má rovněž silný symbolická náboj namířený opačným směrem – politici tak dávají najevo, že perzekuce na základě sexuální orientace je v pořádku (Gerstenfeld, 2004).

4.3.2 Rasová nenávisť

Rasově orientované násilí představuje většinový motiv pro hate crime v USA. Dle Petrosino (1999) představoval rasismu primární prediktor hate crimes celou historii doted' (v USA).

V pozici oběti jasně převažují afroameričané. Například v roce 1997 z těchto incidentů, kde zároveň rasa oběti i pachatele byla známa, v celých 59% případů byla obět' černoch a pachatel běloch (Umemoto & Mikami, 2000).

Afroameričané

Jak uvádí Gerstenfeld (2004) je paradoxní, že ačkoli v počtu obětí hate crimes v USA afroameričané jednoznačně vedou, je jen velmi málo výzkumů, které by se konkrétně hate crimes proti Afroameričanům zabývaly. Autorka k tomu nabízí několik možných vysvětlení. Zaprvé poznamenává, že organizace, hájící práva afroameričanů nepovažují hate crimes za prioritní téma a věnují se více ekonomickým a právním problémům nebo diskriminací obecně. Dále jsou afroameričané velmi slabě zastoupení mezi americkou profesorskou komunitou a u většiny vědců se tedy nejedná o téma, které by jim bylo osobně blízké. V neposlední řadě autorka poznamenává, že násilí proti Afroameričanům se často – **mylně** – **pokládá za prozkoumané** a mnoho vědců se proto zaměřuje na z jejich pohledu méně probádané oblasti (Gerstenfeld, 2004).

Pokud jde o **historické akty násilí** vůči Afroameričanům, je otázkou do jaké míry je lze označit za hate crimes, vzhledem k absenci dané legislativy. Na problém se zajímavým způsobem dívá Petrosino, podle nějž sice například vnímání otroctví jako formy hate crimes je sporné (bez ohledu na jeho nepochybnou nehumánnost), není tomu tak však například u lynčování, které bylo i v době otroctví nezákonné. Lynčování byli afroameričané navíc za velmi triviální akty, jako pokus o flirt s bílou ženou, snahu volit nebo prostě jen chování, vnímané z pohledu bělochů jako „drzost“ (Petrosino, 1999).

V současnosti je navíc – v souvislosti s obecnou představou, že téma diskriminace afroameričanů je ve společnosti dostatečně výrazné a ustálené - zejména v bílé většině problém v pozitivně zkruslené představě o životě afroameričanů. Přitom afroameričané stále čelí diskriminaci ve všech sférách života - zaměstnání, vzdělání, zdravotní péče apod. (Sears, 1998). Naskýtá se otázka, zda výše zmíněný problém **“iluzorní představy řešení”** ve formě hate crimes zákonů není možné zobecnit na jakékoli opatření týkající se diskriminačních problémů - a tedy do jaké míry bílá většina je skutečně schopna anticipovat stav ve kterém se jednotlivé minority nacházejí.

Zajímavá je pozice afroameričanů jako objektů v rámci amerických neonacistických skupin. Ačkoli totiž ideologickým základem většiny z těchto skupin je nenávisť k Židům, týká se toto přesvědčení zejména vedení těchto společenství a pro skupinovou adhezi je daleko důležitější negativní vymezení vůči afroameričanům. Ačkoli totiž většina řadových členů těchto hnutí

reálnou zkušenost se Židy postrádá, černoši jsou často běžnou součástí jejich životů a daleko **snadnějším objektem antagonismu** (Ezekiel, 1996). To může souviset i s **jasnou identifikovatelností afroameričanů podle barvy pleti**, narozdíl od Židů, kteří jsou většinou na první pohled od bílé většiny nerozeznatelní.

4.3.3 Náboženská nenávisť

Asi deset až dvacet procent veškerých zločinů z nenávisťi je motivováno náboženstvím, objem výzkumu zaměřený na tuto skupinu není zdaleka tak obsáhlý jako v případě motivace rasou či sexuální orientací. Co se týče ostatních faktorů jako je poměr typů zločinů, jsou útoky motivované náboženstvím konzistentní s jinými typy motivací (Scheitle & Hansmann, 2016).

Data ze Spojených států ukazují, že zločiny z nenávisťi motivované náboženstvím jsou především proti Židům a Muslimům (Kenwothy, 2013), přitom například na základě dat z Los Angeles je vidět, že celých 88% těchto zločinů bylo cíleno na Židy a pouze 3% na Muslimy (Spencer, 2010). Jako modelovou skupinu tohoto typu zaměření proto prozkoumám Židy podrobněji.

Židé

Antisemitismus je jednou z, ne-li vůbec nejstarší dosud **přetrvávající diskriminací sociální skupiny** vůbec. V průběhu historie můžeme zaznamenat bezpočet případů cíleného napadení Židovského etnika, některé z nich v masového měřítku. Opět vyvstává otázka, do jaké míry můžeme události jako je například holocaust označit za hate crimes.

Jak bylo zmíněno výše, **antisemitismus** hraje klíčovou roli ve většině **neonacistických hnutí** a hnutí prosazujících nadřazenost bílé rasy “ *white supremacists*”. Černoši, jiné etnické menšiny a často i ženy jsou totiž těmito hnutími považovány za méněcenné a nekompetentní sofistického boje za vlastní práva na politicko společenské úrovni. Tato agenda - například ve formě hnutí za lidská práva, LGBT hnutí či feminismu - je často přisuzována právě Židům, kteří jsou tak označováni za jakousi **hroživou sílu v pozadí**, která nepřímo ovládá světové dění. Některé organizace jako Aryan Nations argumentují prostým faktem, že pokud byla určitá skupina tak dlouhou dobu plošně a masivně perzekuována, musí na ní být něco špatně. Roli v

tom hraje nepochybně i zmíněný fakt “jasné nerozpoznatelnosti” Židů od většinové bílé populace, což do daného rámce skvěle zapadá (Gerstenfeld, 2004).

Ačkoli by se mohlo zdát, že **ve většinové společnosti** je nenávist vůči Židům již překonaným problémem, ukazuje se, že 17% Američanů stále zastává tvrdě antisemitské postoje a 35% ve střední míře. Přitom u Židů je typické, že antagonismus často vyvolává jejich vnímaný společenský a ekonomický **úspěch**, který je přisuzován právě různých tajným spiknutím a podobně (Dinnerstein, 1994). Zajímavé je srovnání s afroameričany, kteří jsou zase perzekuováni pro jejich lenost.

Zajímavou a bohužel dosud velmi málo prozkoumanou otázkou je rovněž poměrně silně **rozšířený antisemitismus u jiných etnických menšin** - průzkumy ukazují, že antisemitské postoje jsou proporciálně častější mezi hispánci a afroameričany než mezi bělochy (ADL, 2002). Jedním z možných vysvětlení je teorie, že se minority snaží přijetím předsudků většiny k této většině přiblížit (Dinnerstein, 1994).

Gerstenfeld (2004) se pokouší definovat některé možná vysvětlení stále přetrvávajícího antisemitismu. Kromě již zmíněného socioekonomického úspěchu, vnímání nebezpečí v nerozeznatelnosti a dlouhé historie se jedná například o tendenci ztotožňování Židovského etnika se státem Izrael - tedy potenciálně negativní postoje vůči politice tohoto státu se mohou snadno přenášet na Židovské etniku, neznalost Židovské kultury a zvyků pro běžného Američana - tyto se pak mohou jevit jako zvláštní a podivné (Gerstenfeld, 2004).

Samostatnou kapitolou je pak v určitém smyslu stále přetrvávající náboženský svár mezi křesťanstvím a Židy. Zejména americký antisemitismus má silně křesťanský základ. Zajímavý je v tomto ohledu fakt, že nejsilnější antisemitismus lze pozorovat u jemu kulturně nejbližších náboženských směrů - tedy křesťanství a islámu (Dinnerstein, 1994). Je otázkou, zda se zde v určitém smyslu neuplatňuje v biologii známý princip genové bariéry mezi příbuznými druhy.

Zajímavým faktem je i skutečnost, že zatímco v případě afroameričanů je více než 70% zločinů namířeno proti osobě, u Židů je to pouze 36%. Častější je tedy **útok na majetek a nemovitosti** (Gerstenfeld, 2004).

4.4 Situace v České republice se zaměřením na oběti

Hate crime je fenomén se kterým se potýkáme i v České republice. Vzhledem k tomu že pojem “hate crime” není v české legislativě právně ukotven, činy, které tento pojem obsahově naplňují označujeme jako zločiny či násilí z nenávisti, dle toho, jestli porušují právo. Většina odborníků, kteří se tímto fenoménem u nás zabývají se shoduje, že skupinou zdaleka nejpostiženější tímto typem násilí a zločinů jsou Romové.

S rasově motivovanými zločiny se setkalo 15% z dotázaných Čechů ve studii Štěchové (2001). Nejčastěji se s projevy rasismu setkávali lidé mezi 15 - 19 lety, žijící v městech nad 20 tisíc obyvatel.

V české národní zprávě o zločinech z nenávisti, v které se realizovaly hloubkové rozhovory s deseti oběťmi, lidé uvedli napadení kvůli národnosti (romské, ukrajinské), politickému přesvědčení (podpora či pomoc uprchlíkům nebo cizincům), náboženství (islám) a sexuální orientace (gay) (Kalibová et al., 2017).

Výzkumu Štěchové, která se zabývala rasově motivovanými zločiny z nenávisti v ČR vychází tyto údaje o obětech:

- Z celkového počtu obětí se zjištěným pohlavím (n=514, 97,5%) bylo **82,7%** (436) **mužů** a 14,8% (78) žen.
- Nejčastější zjištěný věk byl **mezi 15-30 lety** (56,1%).
- **14,7%** (41) obětí tvořily **děti** (Štěchová, 2001) .

Dle etnického rozdělení obětí rasové motivovaného zločinu vyšlo :

- **Romů 65,5%**
- Bělochů/Čechů 17,3 %
- Asiatů 5,5%
- Černochoů 5,4%
- Židů 3,0%
- jiných cizinců 3,8% (Štěchová, 2001) .

Výzkum Štěchové a kolektivu z roku 2002, který se zabýval rasově motivovanými zločiny z roku 2001, zkoumal také další aspekty obětí, jako **socioprofesionální status**. Z celkového počtu 82 obětí bylo nejvíc, 22 osob, **nezaměstnaných**. Všichni nezaměstnaní byli Romové. 9 obětí bylo dělníků a žáků základní školy. 7 bylo důchodců; učňů, studentů a státních zaměstnanců

(vždycky policisté ČR a MP). 6 obětí bylo ženy v domácnost a 6 podnikatelů. Mezi jinými profesemi se objevily 3 učitelky, lékař (z Konga), číšníci.

Tento výzkum také zkoumal případný **blížeší vztah mezi odsouzenými a oběťmi**. Naznačen byl ve čtyřech případech. Ve dvou se jednalo o vztah přátelský, v rámci kterého společná návštěva restaurace spojení s alkoholem vygradovala v hádku a vzájemné urážky. V dalších dvou případech se jednalo o sousedský vztah, ve kterém útokem vygradovaly dřívější spory (Štěchová, 2002). Zkoumané bylo také potenciální **vyprovokování ze strany oběti**. Bylo poukázáno a pravděpodobně zohledněno u soudu v pěti případech (z 44 trestních spisů) (Štěchová, 2002).

Svědci rasové motivovaných činů (n=169) většinou do děje nezasahovali z důvodů. Mladší respondenti a obyvatelé Prahy a větších měst nejčastěji z důvodu strachu Obyvatelé z menších měst častěji z obava před možnými problémy či “protože to stejně nic nevyřeší”. Na zločin reagovala čtvrtina svědků, většinou mužů, buď hned na místě nebo oznámením příslušným orgánům (Štěchová, 2001).

4.4.1 Romové

Vztah většinové společnosti k Romům je obecně známý jako vyhraněně negativní.

Podstatná část české společnosti souhlasila s následujícími výroky:

- Romové *mají nechuť k práci a zneužívají sociální podporu* (96% v r. 1994, resp. 95% v r. 1996)
- Romové *zneužívají demokratické zřízení* (93%, resp. 91%)
- Romové *budí v lidech strach* (94%, resp. 88%)
- Romové *jsou jiná rasa, která je nepřizpůsobivá a nezmění se* (shodně 83%) (Štěchová, 2001)

Nicméně takto přemýšlejí Češi o **Romech jako celku**. Postoje ke konkrétním Romům a romským rodinám se často značně liší. Většina lidí zná nějakého konkrétního Roma či rodinu, o kterých má dobré mínění a tyto vztahy se dají charakterizovat jako poměrně dobré a nekonfliktní, občas i přátelské. I přesto ale přetrvávají předsudy vůči Romům obecně (Štěchová, 2001). Tyto bias tedy nejsou korigovány zkušeností.

Situace mezi majoritní populací (“gádži”) a Romskou minoritou je v české společnosti velmi napjatá. Říčan (1998) ji dokonce označuje jako “studenou válku”. Dle Štěchové je tato situace výbušným základem pro konflikty. Vztahy oběma skupinami jsou plné chronického napětí, občas přecházející v otevřené násilí a nepřátelství. Tato situace vede nebezpečné, tiché podpoře většinové společnosti vůči agresivním hnutím typu skinhead. Dle výzkumu Glabala (in Štěchová 2011) třetina obyvatel ocenila jejich odstrašující roli ve vztahu k Romům (a kriminalitě). Tato výbušná situace nese znaky bludného kruhu násilí popsaného v části Viktimizace.

Velký problém romské komunity, který je částečně odrážen v postojích majoritní společnosti, tvoří reálně velmi vysoká nezaměstnanost Romů. V České republice existuje více než 300 sociálně vyloučených lokalit. V nich žilo v roce 2006 60 – 80 000 obyvatel, z nichž drtivou většinu tvořili Romové. Dle analýzy MPSV (in Beňák, 2010), roku 2006 byla některých lokalitách až stoprocentní nezaměstnanost, v průměru 70-90%. Tento počet se směrem k roku 2010 spíše zvyšoval. Zaměstnavatelé navíc na pracovní pozici často raději přijmou Neroma, toto však v naprosté většině případů není hlášeno. Úspěšné soudy na tuto problematiku proběhly pouze dva (2010). S nezaměstnaností je vázána vysoká zadluženost. Dlouhodobá nezaměstnanost také narušuje běžný život rodiny a děti nemají zaměstnaný vzor (Beňák, 2010).

Romové vystupují též jako pachatelé rasově motivovaného násilí. Romové se dopouštějí zločinů z nenávisti na skinheadech, policistech i běžných občanech z majority (Štěchová, 2001). Problémem při kontaktu s policií a domáhání se svých práv mohou také právě tyto setkání jiného druhu. Časté setkávání policistů s Romy v roli pachatelů, kde se Romové rovněž odvolávají na svá lidská práva a mohou obviňovat policii z rasismu (ale navíc je někdy tento rasismus či přinejmenším neprofesionální přístup obecně přítomen) (Kopal, 2010).

4.4.2 Práva obětí v ČR

Zatímco v roce 2010 popisuje František Valeš postavení obětí trestných činů z nenávisti v České republice jako slabé a pasivní (citace), za posledních 5 let se situace výrazně zlepšila. V roce 2013 byl přijat zákon o obětech trestných činů (citace) . V něm byl mimo jiné vymezen institut zvlášť zranitelné oběti či právo oběti na poskytnutí odborné pomoci, například i psychologické.

V národní zprávě o zločinech z nenávisti z roku 2017 je v souvislosti s právy obětí zákon o obětech z pozice právníků popsán jako zlepšení postavení oběti, nicméně je zdůrazněno, že ještě potřebuje doplnění a zlepšení praktické aplikace. Z hlediska státních zástupců je role obětí legislativně dobře upravená. Výhrady mají k poučení obětí o jejich právech, které je občas zatížené přílišným formalismem. Také je zmíněno jako problém náročné dosažení náhrady škody, zvláště v případech nemajetných pachatelů (Kalibová et al. 2017).

5. Empirická část

5.1 Úvod

Výzkum

Význam výzkumu v oblasti hate crimes je často relativizován ve prospěch větší důležitosti reálné pomoci a zásahu. I vzhledem k výše zmíněnému je však možno se opodstatněně domnívat, že problematice hate crimes rozumíme stále přinejmenším nedostatečně a rozhodně nám chybí dostatek empirických dat. Závažnějším argumentem se jeví problém značné inkongruence výzkumem odhalených souvislostí a reálných opatření, zaváděných v praxi. Ačkoli to neproblematizuje výzkum jako takový, je otázkou, zda je smysluplný, pokud se jím následné praktické kroky neřídí. Gerstenfeld (2004) nastiňuje některé možné příčiny tohoto problému. Zřizovatelé těchto opatření si dle jejího názoru buď nemusí být existence výzkumu vědomi (v tom případě by byla na místě širší osvěta a větší provázanost akademické a politické sféry - například začleněním expertů do exekutivních panelů apod.) nebo se jejich implikacím záměrně vyhýbají a volí více populistická a často exekutivně jednoduchá opatření (např. Zvýšení trestní sazby pro hate crimes či zřízení specializovaných jednotek). Navíc je zřejmé, že problematika okolo hate crimes je vysoce komplexní a vyžaduje proto i komplexní - tedy často komplikovanější - řešení (Gerstenfeld, 2004).

Sběr dat

Vytvoření relevantního datového základu je v oblasti hate crimes stále palčivým problémem. I v USA, které jsou v tomto smyslu patrně nejdále, současný Hate crimes statistics act poskytuje jen velmi omezená data. Gerstenfeld (2004) navrhuje například zahrnutí hate crimes v NCVS (National crime victimization survey) – podobně jak se stalo v Británii. Rovněž by dle ní bylo vhodné vyžadovat účast lokálních policejních orgánů (které i tak tvoří většinu dat užitých pro statistiky FBI), jež je prozatím často dobrovolná (Gerstenfeld, 2004).

V průběhu práce jsme se na mnoha místech dotýkali problému nedostatku dat v oblasti násilí z nenávisti. Tento stav je ještě daleko závažnější, co se týče obětí tohoto násilí. V České republice

stále působí jen jediná organizace, která se na tyto oběti specializuje, a i ta se začíná zkoumání přístupu oběti konkrétně věnovat až v posledních zprávách (Kalibová, 2017). Obecný výzkumný trend násilí z nenávisti bohužel zásadně favorizuje studium pohnutek a psychologie pachatele, což je v souladu s preferencí represivních řešení, která se snaží spíše důsledněji trestat, než více pomáhat (Gerstenfeld, 2004). Oběti tak jsou po marginalizaci oficiálními institucemi, justicí a policií opomíjeny i výzkumníky, kteří by je mohli posunout blíže středu zájmu. Myslím, že situaci je žádoucí změnit a návrh mého výzkumu by k tomu snad mohl přispět.

5.2 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je prozkoumat okolnosti trestného činu z nenávisti z pohledu oběti, její hodnocení situace, její prožívání a následný dopad. Rovněž se snaží prozkoumat, jak se oběti s danou zkušeností vyrovnávají, co jim v této souvislosti nejvíce pomáhá a zda využívají nějakou specifickou formu pomoci. V neposlední řadě výzkum sleduje hodnocení práce institucí, které se v této oblasti angažují. Z těchto cílů poměrně přímo vycházejí výzkumné otázky:

Výzkumné otázky

1. Jak oběť trestného činu z nenávisti prožívá a vnímá tento čin?
2. Jaký dopad mají trestné činy z nenávisti na své oběti případně i na jejich okolí?
3. Jak se oběti vyrovnávají s následky těchto činů?
4. Jak oběť tuto zkušenost zpětně hodnotí?
5. Jak oběti hodnotí práci institucí v rámci svého případu?
6. Jakou formu pomoci oběti vyhledávají případně co jim nejvíce pomáhá?
7. Co by oběti ocenily?

5.3 Výzkumný soubor

Pro účely výzkumu si definuji oběť násilí z nenávisti jako *osobu, která se sama identifikuje jako oběť násilí z nenávisti*. Pro tuto definici jsem se rozhodl ze dvou důvodů. Jednak i základní soubor takto široce definovaných osob je poměrně nízký (Kalibová, 2017) a vzhledem k

charakteru probírané tematiky se lze opodstatněně domnívat, že se na výzkumu bude chtít podílet spíše menšina z nich. Zároveň, jak bylo probráno v úvodní části této práce, je samotná definice násilí z nenávisti a jeho obětí značně problematická a tímto krokem mohu docílit její poměrně přesné operacionalizace.

Do výzkumného souboru bude vybíráno z těch osob, které se rozhodnou svou zkušenost sdílet s podpůrnou organizací. Vzhledem k tomu, že specificky obětem násilí z nenávisti se v České republice věnuje pouze organizace In Iustitia, bude k dosažení maximální homogenity vzorku vybíráno pouze z klientů této organizace.

Organizaci In Iustitia bude nabídnuta spolupráce (poskytnutí výsledků výzkumu, které by pak mohla sama pro práci s klienty využít) a ona pak bude moci svým klientům nabídnout účast na tomto výzkumu. Vzhledem k tomu, že In Iustitia vede dlouhodobější záznamy o násilí z nenávisti bylo by případně možné kontaktovat své klienty i retrospektivně. Přesto se při výběru vzorku pokusím pracovat s osobami, kteří se stali oběťmi násilí z nenávisti po roce 2013, kdy vešla v platnost nová legislativa, týkající se postavení obětí. Osoby se zkušeností před tímto datem by mohly reagovat na situaci, či opatření, která již nejsou platná.

Způsob výběru vzorku lze tedy obecně charakterizovat jako nenáhodný kriteriální výběr spojený se samovýběrem.

Podíl mužů a žen, stejně jako poměr jiných skupin na základě demografických či jiných údajů nebude ve vzorku nijak omezen. Na základě dostupných materiálů (In Iustitia, 2010) je možné se domnívat, že nezanedbatelnou skupinu obětí budou představovat cizinci. V tomto případě bude pojem násilí z nenávisti nahrazen pojmem hate violence a polostrukturovaný rozhovor bude přeložen v závislosti na konkrétním případě a veden v angličtině.

5.4 Výzkumné metody

Jako metoda sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor nebo také rozhovor pomocí návodu (Hendl, 2016). Kromě této publikace byly jednotlivé otázky rozhovoru inspirovány jednak inventářem CRI-D, který zkoumá dopad mimořádné události na danou osobu a snaží se identifikovat zátěžové a podpůrné faktory pro určení potřeb zasažené osoby (v příloze). Dále bylo přihlédnuto k tématům otázek v rámci polostrukturovaného rozhovoru výzkumu organizace In Iustitia (In Iustitia, 2010), který se zabývá zhodnocením současné situace v České republice a zkušeností z pracovníků podpůrných organizací. Zohledněny byly i výsledky

Národní zprávy o násilí z nenávisti z roku 2017, která přináší některé zcela nové poznatky v oblasti potřeb jeho obětí (Kalibová, 2017).

Rozhovor je rozložen do devíti kategorií, které částečně vycházejí ze zobecnění otázek užitých v dotazníku CRI-D, částečně jsou doplněny o kategorie vnímané jako podstatné v případě obětí trestných činů z nenávisti. Předpokládá se, že struktura rozhovoru nebude důsledně dodržována a bude fungovat spíše jako série vodítek. Jednotlivým kategoriím tedy pravděpodobně nebude u různých obětí věnován stejný prostor, naopak budou respondenti vyzváni, aby zdůraznili to, co sami považují za podstatné. Ačkoli jsou tedy otázky definovány na základě dat a kategorií, které by měly sytit, a jsou proto ve své formě poněkud strohé, předpokládá se, že administrátor samotné vedení rozhovoru upraví pro potřeby jednotlivých respondentů tak, aby mohl rozhovor v souladu se závažností tématu probíhat s respektem a porozuměním k situaci daného respondenta. Přesto by v rámci alespoň základní konzistence bylo záhodné, aby každé z kategorií byl věnován alespoň minimální prostor – i prosté odmítnutí respondenta na otázky dané kategorie odpovídat může být z hlediska výzkumu cenou informací.

Ačkoli tematicky vychází minimálně z jedné standardizované metody, vytvořený polostrukturovaný rozhovor sám o sobě standardizován není a bylo by vhodné ho před samotným výzkumem nabídnout k posouzení několika odborníků v daném poli (například psychology, sociální pracovníky či jiné pracovníky pomáhajících profesí), kteří by mohli zhodnotit jak praktickou, tak etickou vhodnost jednotlivých otázek a kategorií. Rovněž by bylo vhodné ještě před započítím samotného výzkumu rozhovor otestovat předložením několika potenciálním participantům a získat od nich zpětnou vazbu pro další případné úpravy. Považuji rovněž za důležité zahrnutí otázky na reflexi rozhovoru i do samotného výzkumu (je součástí poslední kategorie otázek), aby participanté dostali možnost se k rozhovoru a výzkumu jako takovému vyjádřit. To by případně mohlo poskytnout podněty pro úpravu pro budoucí replikace výzkumu.

5.4.1 Dotazník

Polostrukturovaný rozhovor pro prozkoumání pozice oběti v rámci události násilí z nenávisti

1. Okolnosti události

Povězte mi o tom, co se stalo. Co situaci předcházelo? Jak k tomu došlo? Kdo byl situaci přítomen? Kde k tomu došlo? Měl/a jste již podobnou zkušenost někdy v minulosti? Očekával/a jste, že k události dojde? Jak jste se v danou chvíli zachoval/a?

2. Psychologické aspekty události

Co se Vám v tu chvíli honilo hlavou? Jak jste se v tu chvíli cítil/a? Prožíval/a jste v tu chvíli něco neobvyklého nebo Vás něco neobvyklého napadalo? Co pro Vás bylo v danou chvíli nejvíce stresující? Máte nějakou jinou zkušenost, kterou jste si s danou událostí spojil/a? Jak vnímáte tuto minulou událost? Jak si vysvětľujete, že k situaci došlo? Jaký je Váš vztah k útočníkovi?

3. Psychologické dopady události

Jak moc na vás daná událost zapůsobila? Jak hodnotíte velikost zátěže vyvolané událostí? Domníváte se, že Vás tato zkušenost nějakým způsobem změnila? Pokud ano, jak? Změnila událost nějak Vaše názory? Jak jste se s událostí vyrovnal/a? Co pro Vás bylo důležité či užitečné pro vyrovnání se s danou událostí? Jaká část Vaší zkušenosti je pro Vás nejdůležitější?

4. Zpětné zhodnocení události

Jak vnímáte fakt, že události vůbec došlo? Domníváte se, že mohlo být události zabráněno? Existuje nějaká skutečnost, osoba či instituce, které připisujete na dané události obzvlášť odpovědnost?

5. Posouzení práce institucí

Nahlásil/a jste danou událost na Policii ČR? Jak hodnotíte jejich reakci? Jaká je Vaše zkušenost s jinými institucemi – úřady, zastupitelství, pojišťovny apod. - se kterými jste v souvislosti s událostí jednal/a? Cítíte podporu ze strany některé z nich, případně postrádáte ji naopak někde? Sehrála v dané události nějakou roli média? Jak jejich podíl na události vnímáte?

6. Vyhledání pomoci

Vyhledal/a jste v souvislosti s událostí nějakou formu pomoci? Jakého byla charakteru? Mluvil jste o události s odborníkem v oblasti duševního zdraví? Jak hodnotíte tuto zkušenost? Jaká forma pomoci pro Vás byla nejužitečnější?

7. Reakce blízkých a sociálního okolí

Jak jste očekával/a, že na událost budou reagovat vaši blízcí? Jak na událost skutečně reagovali? Jak na Vás tato reakce působila? Byla nějaká oblast, ve které jste ocenil/a pomoc Vašich blízkých? Postrádal/a jste naopak něco od svých blízkých? Ovlivnila nějak událost Vaše vztahy s blízkými nebo jinými osobami?

8. Znalost práv obětí trestných činů a specifik trestných činů z nenávisti

Jste si vědom/a práv, kterých jakožto oběť trestného činu požíváte? Je Vám známý pojem zvláště zranitelná oběť a nadstandartní práva, které se k tomuto pojmu vážou? Využil/a jste některých svých práv v této oblasti? Je Vám znám pojem zločin či násilí z nenávisti? Co si pod tímto pojmem představujete?

9. Služby a pomoc, které by oběť případně ocenila

Co vám v čase po události nejvíce pomohlo? Čeho se vám nedostávalo? Jakou jinou pomoc byste si přál/a a co jiného by Vám pomohlo? Co dalšího považujete za důležité zmínit? Jaký pro Vás byl tento rozhovor? Chtěl/a byste k němu něco říci? Chtěl/a byste se na něco zeptat?

5.5 Design a administrace

Po ustanovení spolupráce s organizací In Iustitia bude vypracován seznam vhodných adeptů na rozhovor a tyto osoby budou organizací kontaktovány. Budou stručně seznámeny s cílem a obsahem výzkumu a o tématech probíraných v rozhovoru, stejně jako o jeho předpokládané délce. S osobami, které se budou chtít na výzkumu podílet bude organizací in Iustitia zprostředkován kontakt s výzkumníkem, který se s danou osobou domluví na setkání – exekuci rozhovoru jiným způsobem, například přes telefon, Facebook, Skype či podobně nepovažují vzhledem k citlivosti tématu za vhodné, ale tato možnost může být participantovi nabídnuta v případě jeho odmítnutí osobního setkání. Rozhovor bude probíhat mezi výzkumníkem a respondentem (vedení rozhovorů v zastoupení považují v zájmu konzistence dat za nevhodné). Místo a čas vedení rozhovoru bude přizpůsobeno respondentovi. V první části výzkumu bude participant blíže seznámen s náplní výzkumu a budou mu zodpovězeny případné dotazy. Bude seznámen s principem anonymizace dat a tím, že konkrétní obsah hovoru nebude nijak spojován s jeho osobou. Participant bude dotázán, zda souhlasí s nahráváním rozhovoru, v případě jeho nesouhlasu musí být výzkumník připraven pořídit záznam ručně (alternativa ve formě asistenta se opět vzhledem k citlivosti tématu jeví jako nevhodná, ale při souhlasu respondenta není vyloučena). S participantem je následně podepsán informovaný souhlas vztažený k výše zmíněným náležitostem. V případě nesouhlasu participanta s podpisem za současného souhlasu o pořízení zvukového záznamu je možná ústní dohoda.

V první, spíše seznamovací, fázi samotného rozhovoru by výzkumník měl být schopen navázat s respondentem vztah, získat si jeho alespoň základní důvěru a poskytnout mu prostor se otevřít a mluvit o tématu způsobem, který mu vyhovuje. Pokud bude respondent cítit potřebu hned začít mluvit o své zkušenosti, mělo by mu to být umožněno stejně jako diskuze o méně vážných tématech – v tom případě by ale bylo vhodné, aby mu výzkumník citlivě dal najevo, že rozhovor pak může trvat déle. V druhé části se pak výzkumník pokusí postihnout obsahy jednotlivých kategorií otázek v závislosti na tom, jak jsou pro daného participanta podstatné. Je zejména třeba, aby byl výzkumník schopen odlišit oblasti pro participanta nevýznamné od těch, o kterých pouze nechce mluvit (s rozlišením může pomoci rovněž zvukový záznam).

V poslední části rozhovoru by bylo vhodné uzavřít celé setkání opět s ohledem na potřeby participanta – tedy neutínat rozhovor náhle při pocitu, že výzkumník již získal dostatek informací, nechat participanta pohovořit i o jiných tématech s výzkumem přímo nesouvisejících nebo mu zodpovědět další případné dotazy. Rozhovor by bylo vhodné ukončit v ne zcela formální, avšak zároveň důstojné rovině a zvláště participantovi poděkovat za účast. Zároveň by však měly být respektovány hranice rolí v dané situaci.

5.6 Způsob zpracování dat

Po zpracování dat budou použity některé z postupů zakotvené teorie, avšak výzkum jako takový necílí ani tak na vytvoření teorie, jako na otevřené prozkoumání dané problematiky.

Základem bude obsahová analýza dat za použití metod kódování. Použity budou všechny tři úrovně kódování, tedy otevřené, axiální a selektivní (Hendl, 2016). Na základě těchto postupů bude snaha o tvorbu deskriptivních kódů a dále kódů induktivních v souladu s výzkumnými otázkami – tedy kategorie modalit sebeidentifikace, prožívání a hodnocení. Snahou bude odhalení těch kategorií, které jsou participanty syceny nejčastěji, stejně jako odhalení kategorií, vymykající se původnímu rámci rozhovoru. K integraci dat budou využity charakteristiky audiozáznamu a systém poznámek.

Statistické metody používané pro práci s nominálními daty, jako například chí-kvadrát test homogenity, nelze užít z důvodu absence kontrolní skupiny.

5.7 Etika navrhovaného výzkumu

Etická stránka je v případě tohoto výzkumu velmi významná. Vzhledem k tomu, že se výzkum zaměřuje na vysoce citlivé téma, je třeba tento fakt zohlednit i v přístupu k participantům. V první řadě je podstatné citlivé vedení celého rozhovoru, a to zejména v jeho iniciační fázi.

Otázka dodatečné motivace potenciálních participantů k účasti na výzkumu je rovněž citlivá. Zvláště někdy užívaná finanční kompenzace se jeví jako nevhodná s přihlédnutím k pravděpodobnosti znevýhodněné sociální pozice participanta. Kromě výsledků daného výzkumu by snad bylo možné participantovi nabídnout následnou konzultaci jeho zkušenosti, která by však měla mít jasně stanovené hranice.

V etické oblasti se lze řídit čtyřmi základními principy, platnými obecně pro lékařskou etiku (Ivanová & Zielina, 2010), které nyní ve vztahu k výzkumu zhodnotím:

Princip beneficence – tuto složku považuji ve výzkumu za obzvláště silnou, neboť výzkumná činnost je přímo zaměřena na porozumění postojům, pocitům a problémům oběti trestných činů z nenávisti ve snaze o lepší možnost jejich případného řešení.

Princip nonmaleficence – za prvé je tento princip zohledněn v mnoha spíše formálních aspektech běžných u většiny výzkumů (zde do značné míry opakuji body zmíněné v metodologické části). Účast na výzkumu je dobrovolná, participant může svou účast kdykoli ukončit, charakter výzkumu je participantovi vysvětlen a má možnost se na něj před samotným rozhovorem i po něm doptat. Zároveň ho může i zhodnotit a jeho názor je vnímán jako podstatný. Je mu zaručena anonymita a audionahrávka rozhovoru je v případě jeho nesouhlasu nahrazena grafickým záznamem. Za pozitivní považuji absenci klamání participanta, které v tomto výzkumu není nutné. Participant je zároveň se všemi těmito skutečnostmi důsledně avšak citlivě seznámen a je s ním sepsán písemný kontrakt, který může v krajním případě nesouhlasu participanta nahradit nahraný souhlas ústní.

Prostředí rozhovoru i čas jsou přizpůsobeny participantovi, tak aby bylo na jeho straně dosaženo maximálního komfortu. V průběhu rozhovoru by rovněž měla být pro případ potřeby zajištěna psychologická podpora buď ze strany výzkumníka nebo například odborného pracovníka organizace In Iustitia, ke kterému má participant důvěru.

Princip respektování autonomie – pro narušení tohoto principu není v rámci výzkumu důvod - výzkum se nesnaží o potvrzení žádné hypotézy, takže výzkumník není motivován ke zkreslení

dat ani manipulaci participanta. Kromě zásad zmíněných v předchozím principu je třeba, aby výzkumník respektoval fakt, že participant o některém tématu případně nechce mluvit.

Princip spravedlnosti – ačkoli by mělo být v rámci výzkumu ke každému participantovi přistupováno individuálně a s pochopením pro jeho specifické potřeby, nabídka podpory jednotlivým participantům by se neměla zásadně odlišovat a výzkumník by neměl některým z nich poskytovat služby nad rámec nabídnutých.

Kromě zmíněného považuji za zásadní otevřenost výzkumníka jak vůči participantovi samotnému, tak vůči jeho zkušenosti. Dále pak empatii a pozitivní stimulaci participanta.

5.8 Diskuze

Dosažení cílů výzkumu vysoce závisí na funkčnosti polostrukturovaného rozhovoru a zejména na jeho provedení. Pokud výzkumník nenaváže produktivní vztah s participantem a nebude schopen si získat jeho důvěru, lze se obávat, že získané poznatky mohou být pro dosažení cílů výzkumu nedostatečné.

Cíle samotné jsou určeny velmi obecně, jelikož jsou zaměřeny na celkové porozumění pohledu a pozice oběti násilí z nenávisti. Může být proto sporné určit, zda byly následně skutečně naplněny.

Výzkumný soubor je omezen mnoha faktory. Zaprvé se jedná o fakt, že je oběť násilí z nenávisti definována jako osoba, která se takto identifikuje, což může vyloučit oběti násilí z nenávisti, kteří si toho, že jsou obětí, nejsou vědomy. Zároveň probíhá nábor pouze z těch osob, které vyhledají pomoc organizace In Iustitia. Kromě faktu, že i oběti násilí z nenávisti mohly využívat asistence jiných organizací – například Bílého kruhu bezpečí – které pomáhají obětem trestných činů, je také možné, že daná osoba, ač si vědoma svého statusu oběti, pomoc jakékoli podpůrné organizace nevyhledá.

Přístup náboru výzkumného souboru skrze organizaci In Iustitia považuji za perspektivnější než snahu snažit se dohledat jednotlivé oběti individuálně, neboť mohu využít autority dané organizace a důvěry, klientů v ni. Zároveň je však nebezpečí, že tato organizaci spolupráci odmítne. V tom případě by musela být vytvořena alternativní verze náboru.

Použitá metoda umožňuje jen nízkou míru zobecnitelnosti zjištění, na druhou stranu se předpokládá její vysoká validita, vzhledem k tomu, že participanti mohou vyslovit přesně to, co je pro ně podstatné, což je zároveň sledovaným tématem výzkumu.

Data výzkumu nejsou objektivní ani ověřitelná srovnáním s oficiálními daty například v případě trestného činu, kdy by byla vedena složka policíí ČR. Nepovažuji to však za tolik zásadní problém, neboť hlavním cílem výzkumu je prozkoumat pohled samotné oběti a získaná data jsou tedy a priori považována za subjektivní. Navíc jsou i v použitém rozhovoru zahrnuty otázky týkající se objektivní podstaty události, takže může výzkumník minimálně srovnat fakta uváděná obětí a přístup, který k nim oběť má.

Bylo by vhodné, aby na výsledky výzkumu navázala další studie, ověřující platnost obsahu kategorií, které výzkum označí za pro oběti důležité.

6. Závěr

Ve své práci jsem se věnoval fenoménu hate crimes. V první kapitole jsem nejprve stručně popsal jeho vznik a krátce vymezil oblast trestního práva, která by mohla tento typ činu u nás postihovat. Zdůraznil jsem mnohoznačnost pojmu několika odlišnými definicemi a alternativními výrazy. Dále jsem vymezil pojem násilí z nenávisi jako obzvlášť podstatnou variantu překladu pojmu hate crime a v závěru kapitoly jsem se věnoval tématu hate speech ve spojitosti se svobodou slova.

Ve druhé kapitole jsem prozkoumal pozici pachatele. Nastínil jsem model typického pachatele obecně i v České republice, vymezil jsem typy hate crimes v závislosti na motivaci pachatele a popsal jsem vývoj a význam předsudečnosti v pohledu pachatele.

Ve třetí kapitole jsme se věnoval charakteristikám a jednotlivým skupinám obětí. Nejprve jsem popsal nesnáze samotné identifikace obětí hate crimes a jejich možné vysvětlení. Následně jsem obecně vymezil problematiku viktimizace a její specifika u obětí hate crimes. Dále jsem uvedl nejčastější charakteristiky napadaných skupin a modelové příklady skupin obětí. V závěru kapitoly jsem popsal situaci v České republice, věnoval se Romům, jakožto zde nejčastěji napadanou skupinou a shrnul práva, kterých u nás oběti hate crimes požívají.

V empirické části jsem uvedl návrh výzkumu s cílem porozumět pohledu a potřebám obětí hate crimes. Představil jsem svou verzi strukturovaného rozhovoru a objasnil účel použití této metody. Věnoval jsem se etické otázce výzkumu a v závěru zhodnotil jeho limitace.

Hate crimes je fenoménem, který se nepochybně bude ještě vyvíjet a proměňovat v závislosti na potřebách a nastavení společnosti. Bezpochyby se však jedná o téma aktuální, které si v té či oné podobě pomalu nachází cestu praktického života, ať už ve formě trestního práva či prostého oprášení etických norem.

Seznam použité literatury

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Anderson, K. J. *Benign bigotry: the psychology of subtle prejudice*. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 0521702593.

Anti-Defamation League. (2002). *Anti-Semitism in America, 2002*. Retrieved from www.adl.org/antisemitism/2002/as_survey.pdf

Beale, S. S. (2000). Federalizing hate crimes: Symbolic politics, expressive law, or tool for criminal enforcement? *Boston University Law Review*, 4, 33-76.

Beňák, D. (2010). Sociální vyloučení Romů – mýtus nebo realita? In Kolektiv autorů, *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR*. (p. 162 - 170). Praha: "Rememberance, Responsibility and Future", Kulturburo Sachsen e. V., In IUSTITIA.

Biňovec, A. (2011). *Kriminalistické učení o oběti trestného činu* (Diplomová práce). Praha: PF UK

Brown, R. (1995). *Prejudice: Its social psychology*. Cambridge, MA: Blackwell

Cazzato, V., Makris, S., Flavell, J. C., & Vicario, C. M. (2018). Group membership and racial bias modulate the temporal estimation of in-group/out-group body movements. *Experimental Brain Research*, 236(8), 2427-2437.

Craig, K. M. (2002). Examining hate-motivated aggression: A review of the social psychological literature on hate crimes as a distinct form of aggression. *Aggression and Violent Behavior* 7(1), 85-101

Čítrková, L, et al. (2008). *Oběti trestné činnosti z předsudku nenávisti v ČR = Victims of hate crime in the Czech Republic*. Praha: Český helsinský výbor. ISBN 9788086436234.

Dinnerstein, L. (1994) *Antisemitism in America*. New York: Oxford University Press.

Ezekiel, R., S. (2002). *An ethnographer looks at neo-Nazi Klansmen*. New York: Viking

Ezekiel, R., S. (1996). *The racist mind: portraits of American Neo-Nazis and Klansmen*. New York, N.Y., U.S.A: Penguin Books. ISBN 0140234497.

Federal Bureau of Investigation. (2001). *Hate crimes statistics, 2000*. Retrieved August 5, 2018, <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2000>

Federal Bureau of Investigation. (n.d). *Hate Crimes*. Restrieved August 4, 2018 <https://www.fbi.gov/investigate/civil-rights/hate-crimes>

Friebert, S. (1999, July 26). [Letter to the editor]. *Milwaukie Journal Sentinel*, p. 9

- Fuller, C. (2003). Sexual Hatred. In *Hate Crimes*. 63 - 72
- Herczeg, J. (2008). *Trestné činy z nenávisti: právní monografie*. Praha: ASPI ISBN 978-80-7357-311-9.
- Gerstenfeld, P. B. (1992). Smile when you call me that! The problems with punishing hate motivated behaviour. *Behavioral Sciences and the Law*, 10, 259-285
- Gerstenfeld, P. B. (1998). Reported hate crimes in America. *CSU Stanislaus Journal of Research*, 2(1), 35-43
- Gerstenfeld, P. B. (2004). *Hate crimes: causes, controls, and controversies*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, ISBN 0-7619-2814-6.
- Grattet, R., & Jennes, V. (2001). Examining the boundaries of hate crime law: Disabilities and the "dilemma of difference." *Journal of Criminal Law and Criminology*, 91, 653-697.
- Hamm, M. (1994). *Hate crime: International perspectives on causes and control*. Cincinnati: Anderson
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace: Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9
- Herczeg, J. (2008). *Trestné činy z nenávisti*. Praha: ASPI. Wolters Kluwer.
- Herek, G., Gillis, J., Cogan, J., & Glunt E. (1997). Hate crime victimization among lesbian, gay and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 945-951.
- Herek, G. (2002). Sexual prejudice and gender: Do heterosexuals' attitudes towards lesbians and gay men differ?. *Journal of Social Issues*, 56(2), 252-266.
- Hofrichter, T. (2012). *Viktimizace a pomoc obětem trestného činu* (Diplomová práce). Praha: PF UK.
- Chen, T. (2000). Hate violence as border patrol: An Asian American theory of hate violence. *Asian Law Journal*, 7, 69-101.
- Cheng, W., Ickes, W., & Kenworthy, J. B. (2013). The phenomenon of hate crimes in the United States. *Journal Of Applied Social Psychology*, 43(4), 761-794. doi:10.1111/jasp.12004
- Jacobs, J. B., & Potter, K. (1998). *Hate crimes: Criminal law and identity politics*. New York: Oxford University Press.
- Kalibová, K. (2010). Jak chránit před násilím z nenávisti: komentář k platnému právnímu stavu. In Kolektiv autorů, *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR*. (p. 85 - 105). Praha: "Rememberance, Responsibility and Future", Kulturbüro Sachsen e. V., In IUSTITIA.
- Kalibová, K. (2011). Násilí z nenávisti a média. In Kalibová, K. (ed.). *Násilí z nenávisti, rasismus a média: jak nepsat černobíle o barevném světě* (p.10-25). Praha: In IUSTITIA, 2011, Dostupné z: <http://www.in-ius.cz/dwn/nzn-rasis-media/in-iustitia-publikacemedia.pdf>

- Kalibová, K., Walach, V., Divišová, V., & Kupka, P. (2017). *Životní cyklus trestného činu z nenávisti: Národní zpráva Česká Republika*. Praha: In IUSTITIA. ISBN: 978-80-88172-29-1.
- Kopal, J. (2010). Policie a oběti násilí. In Kolektiv autorů, *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR*. (p. 135 - 154). Praha: "Remembrance, Responsibility and Future", Kulturbüro Sachsen e. V., In IUSTITIA.
- Křížková, M. (2010). Hate crime a bezdomovectví. In Kolektiv autorů, *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR*. (p. 170 - 177). Praha: "Remembrance, Responsibility and Future", Kulturbüro Sachsen e. V., In IUSTITIA.
- Kürti, L. (1998). The emergence of postcommunist youth identities in Eastern Europe: From communist youth, to skinheads, to national Socialists and beyond. In J. Kaplan & T. Bjørge (Eds.)
- Levin, B. (1993). A dream deferred: The social and legal implications of hate crimes in the 1990s. *The Journal of Intergroup Relations*. 20(3), 3-27.
- Liberman, Z., Howard, L. H., Vasquez, N. M., & Woodward, A. L. (2008). Children's expectations about conventional and moral behaviors of ingroup and outgroup members. *Journal Of Experimental Child Psychology*. 165, 7-18 DOI: 10.1016/j.jecp.2017.03.003
- MacGinty, R. (2001). Ethno-national conflict and hate crime. *American Behavioral Scientist*, 45, 639-653.
- Magić, J. (2014). Social and psychological factors influencing reporting of homophobic hate crime. *Socialno Delo*, 53(6), 321-334.
- Kaplan, J. (1998). *Nation and race: The developing Euro-American racist subculture*. Boston: Northeastern University Press
- McDevitt, J., Levin, J., & Bennet, S. (2002). Hate crime offenders: An expanded typology. *Journal of Social Issues*, 58, 303-317.
- Miklikowska M. (2016) Like parent, like child? Development of prejudice and tolerance towards immigrants. *British Journal Of Psychology* . 107(1), 95-116 DOI: 10.1111/bjop.12124.
- Morrison, M. A., & Morrison, T. G. (2008). *The psychology of modern prejudice*. New York: Nova Science Publishers
- Neraal, T. (2018). Causes of devastating violence in the multiple generation perspective: Development and motives of Anders Behring Breivik. *Forum der Psychoanalyse*. 34(2), 143-158. ISSN 01787667.
- Perry, B. (2001). *In the name of hate: Understanding hate crimes*. New York: Routledge
- Petrosino, C. (2002). Connecting the past to the future: Hate crime in america. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 15, 22 - 47. DOI: 10.1177/1043986299015001003.
- Phillips, J. E., & Olson, M. A. (2014). When Implicitly and Explicitly Measured Racial Attitudes Align: The Roles of Social Desirability and Thoughtful Responding. *Basic and applied social psychology*, 36(2), 125-132. ISSN 01973533.

Pirchio, S., Passiatore, Y., Panno, A., Maricchiolo, F., & Carrus, G. A. (2018). Chip Off the Old Block: Parents' Subtle Ethnic Prejudice Predicts Children's Implicit Prejudice. *Frontiers in psychology*, 9. ISSN 16641078.

Řehoř, J. (2007). *Základy kriminologie* (studijní materiál). České Budějovice: Jihočeská Univerzita.

Říčan, P. (1998). *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Praha: Portál.

Sears, D. O., & Henry, P. J. (2005). Over thirty years later: A contemporary look at symbolic racism. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 37, pp. 95-150). San Diego, CA: Academic Press.

Scheitle, C. P., & Hansmann, M. (2016). Religion-Related Hate Crimes: Data, Trends, and Limitations. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 55(4), 859-873. doi:10.1111/jssr.12299

Shah, R & Gianasi, P. (2015) *Tackling disability, discrimination and disability hate crime: A Multidisciplinary guide*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers .

Spencer, R. (2011). Are Muslims Really Being Victimized in America Today?. *Human Events*, 67(2).

Stárková,(2012) .*Viktimizace a možnosti viktimologické prevence* (Diplomová práce). Praha: PF UK.

Štěchová, M. (2001) Interetnické konflikty jako důsledek rasové nevráživosti. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci* (nepublikovaná studie). ISBN 80-86008-94-0.

Štěchová, M. (2002). Právní ochrana etnických menšin v ČR: Závěrečná zpráva z výzkumu. *Institut pro kriminologii a sociální prevenci*. Praha. ISBN 80-86008-99-1.

Tarman, Ch. & Sears, D. O. (2005). The Conceptualization and Measurement of Symbolic Racism. *The Journal of Politics*, 67(3), 731-761 DOI: 10.1111/j.1468-2508.2005.00337.x.

Umemoto, K., & Mikami, C. K. (2000). A Profile of Race-Bias Hate Crime in Los Angeles County. *Western Criminology Review*, 2(2), 1-37.

Valeš, F. (2010). Postavení obětí trestných činů motivovaných nenávisť. In Kolektiv autorů, *Zapomenuté oběti. Násilí z nenávisť a poradenství pro jeho oběti v ČR*. (p. 117 - 126). Praha: "Rememberance, Responsibility and Future", Kulturbüro Sachsen e. V., In IUSTITIA

Webster. (n.d). Merriam-Webster "Hate Crime." *Merriam-Webster.com*, [www.merriam-webster.com/dictionary/hate crime](http://www.merriam-webster.com/dictionary/hate%20crime). Accessed 5 Aug. 2018.

West, C., Zimmermann, D. (1987). „Doing Gender.“ *Gender and society* 1 (2): 125-151